

A szociálandragógia kialakulása és fejlődése Szlovákiában

Elméleti alapvetések*

1. A szlovákiai andragógia kialakulásának rövid áttekintése

Az andragógia az anér = ember (felnőtt) férfi és andros, andro = vezetem, irányítom görög szavakból származik (Hotár, V., Paška, P., Perhács J., et al. 2000, 38–41.). Az andragógia a felnőtt ember oktatását, nevelését, a róla való gondoskodást, a felnőttkori tanulást vizsgáló önálló társadalomtudományi diszciplína, amely tekintettel van a felnőtt népesség sajátosságaira, s a felnőttkori perszonalizálódással, szocializálódással és inkulturációval foglalkozik. Legtágabban értelmezve e szót az andragógia a felnőttkori nevelés-oktatás, a felnőttképzés elmélete (tudománya). A fogalmat elsőként A. Kapp használta az 1833-ban Németországban kiadott *Platons Erziehungslchre* (Platón tanítása a nevelésről) című művében. Az orosz pedagógiai szakirodalomban az andragógia szó 1885-ből adatható, ekkor A. Olesznickij az embernek a születéstől az öregkorig tartó oktatását-nevelését értette alatta. A 20. század elején J. N. Medinszkij az antropogogika szakszót használta, a volt Szovjetunióban ennek ellenére a felnőttpedagógia terminus terjedt el. Ez került át hozzánk a 20. század hatvanas éveiben, s ekkor indultak fejlődésnek elméleti alapjai. 1989-ig a felnőttképzésen belül három alrendszeret különböztettek meg:

1. iskolarendszerű felnőttképzés,
2. vállalati felnőttképzés,
3. iskolán kívüli felnőttképzés.

A felnőttképzés elméletének megnevezésére 1990-ben vezettük be az andragógia szakszót. A terminológia változása Szlovákiában egyúttal a tartalom és az intézményi háttér megváltozásával is együtt járt. A pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Andragógia Tanszékén 1990-től az andragógián belül három nagy területet különítünk el:

1. szakmai andragógia,
2. kultúrandragógia,
3. szociálandragógia.

1990-ben Szlovákiában az andragógián belül egyes kiválasztott alapterületek, alrendszerek alapozását, fejlesztését indítottuk el. A célunk nem az volt, hogy az új tudomány egyes alapvető területeit tudatosan mellőzzük, a nagy társadalmi átalakulás időszakában azonban nem volt lehetőségünk arra, hogy egyforma módon és egyforma kapacitással fejlesszünk minden, módszertani vagy társadalmi szempontból kívánatos területet (alrendszert). Így történt meg, hogy személyi okokból nem fej-

* (VEGA MŠ SAV 1/0244/08 – Inovácia profesijných kompetencií učiteľov a sociálnych andragógov [A pedagógusok és szociálandragógusok szakmai kompetenciáinak megújítása])

lesztették az iskolai andragógiát (ezen belül a felsőoktatási andragógiát), sem pedig a népművelői andragógiát (művelődésszervezést).

Kezdetben a felnőttpedagógiának azokra az elemekre támaszkodtunk, amelyek a felnőttképzés elméleti alapjai tekintetében módszertani, strukturális, helyenként tartalmi szempontból segítettek áthidalni a régebbi (történetileg meghaladott), valamint az új áramlatok és társadalmi elvárások meghatározta újabb típusa közötti nem könnyű átmenetet. Ez utóbbiak egyrészt a leendő szakemberek, andragógusok elvárásaiban, másrészt pedig az előző társadalmi-gazdasági kultúrában különböző okok miatt háttérrel nem rendelkező embertudomány új kihívásaiban és igényeiben jelentkeztek.

Leszögezhetjük, hogy az átalakulási folyamatban a forradalmi átalakulás nemcsak a terminológiaváltásban, a felnőttpedagógia és az andragógia terminusok közötti viszony tisztázásában nyilvánult meg, valójában új koncepció kialakításáról, olyan integratív andragógia megalapozásáról volt szó, amely módszertanilag erős pszichológiai, főleg azonban a szociológiai háttérrel rendelkezik.

E folyamat során a gazdag szlovákiai népművelési hagyományok eredményeire támaszkodtunk: tagadhatatlan, ezért el kell ismernünk, hogy a mai andragógia elméleti alapjai a népművelésből kialakult népművelésre és pedagógiára mennek vissza. Jelenleg az andragógia viszonylag önálló tudományterület, amelynek azonban törvényszerűen tiszteletben kell tartania a pedagógiai tudományok rendszerét¹.

Az 1990 után Szlovákiában kialakuló andragógiát tehát történetileg a volt Csehszlovákiában művelt felnőttpedagógia létrejötte és kialakulása határozta meg, mégpedig annak szakembergárdájával, intézményeivel, társadalom-politikai és gazdasági feltételeivel együtt. Ebben az alfejezetben nem lehet célunk, hogy részletekbe menően felkutassuk és elemezzük a szlovákiai felnőttpedagógiai kutatások gyökereit, negyvenéves története során keletkezett eredményeit. Célunk csak az lehet, hogy kiemeljünk egyes olyan, főként intézményi törekvéseket, amelyek keretében a felnőttnevelés és -oktatás elméletét más, nem egy esetben a vezető párt politikai tényezői meghatározta feltételek között fejlesztették. Szükségesnek tartjuk azonban leszögezni, hogy ennek ellenére volt fejlődés, s szakmai jellegű szellemi értékek is keletkeztek. A felnőttpedagógia fejlesztése során (bár maga a szó terminológiai szempontból vitatható, hiszen szó szerint ezt jelenti: felnőtt gyermek vezetése) a szlovákiai gazdag népművelési hagyományokra támaszkodtunk. Kétségtelen, hogy a felnőttpedagógia megalapozása a J. A. Comenius által megfogalmazott alapelvekre támaszkodva történt, ez a nevelés egysége és folyamatossága, azaz az élethosszig tartó tanulás koncepciója, amelyben a gyermekek, az ifjúság, a felnőttek és az idősek nevelésének egyes szakaszai szervesen egymásba kapcsolódnak. A felnőttpedagógiát a pedagógiai tudományok egyik ágaként tartották számon, s megfelelt a tudományos diszciplínák iránt az adott korszakban támasztott követelményeknek. Terjedelmi okokból nem térhetünk ki alapvető jellemzőinek mélyebb elemzésére, ezért ezeket csak a felsorolás szintjén említjük:

- Történetét művelődési egyesületek, felnőttoktatási intézmények gazdag hagyománya jellemzi. Ez a történelmi megközelítés a leendő andragógus szakemberek intézményes képzésében is megjelenik. Joggal állíthatjuk, hogy a népművelés értékeinek vizsgálata és értékelése tekintetében egyik európai ország sem rendel-

¹ Ezzel kapcsolatban megemlíthetjük: M. Zelina érdeme, hogy az andragógia a pedagógiai tudományok országos jegyzékében (nomenklatúrájában) is szerepel.

kezik olyan történelmi háttérrel, mint a közép-európai régió s ezen belül Szlovákia. Az N. S. Grundtvig püspök (1783–1872) vezette skandináv iskola hatással volt a felnőttnevelés és -oktatás andragógiai koncepciójára, de távolról sem érte el a szlovákiai népnevelők színvonalát.²

- Önálló módszertannal, a felnőttképzés területén végzett elméleti és szakmai-publicisztikai kutatással rendelkezik. 1965–1970 között zajlott az első országos alapkutatás (koordinátorok: F. Hyhlík és P. Paška), ennek eredménye volt a felnőttpedagógiának és három alrendszerének, azaz az iskolarendszerű, az iskolán kívüli és a vállalati felnőttképzésnek az elméleti megalapozása.³ Ezt a kutatást továbbiak követték, közülük néhányat a csehszlovákiai felnőttpedagógiai kutatások áttekintésekor megemlítünk majd.
- A felnőttpedagógiával foglalkozó szakemberek publikációs tevékenysége: Egyes forrásmunkák a megfelelő kritikai átértékelés után máig használhatók (pl. P. Paška, Š. Pasiar, K. Škoda, J. Grác, E. Livečka, M. Cirbes, M. Tuma monográfiái, V. Švec és mások tanulmányai)⁴. A publikációs tevékenység kicsúcsosodásának tekinthetjük az O. Pavlík akadémikus vezetésével készült *Pedagogická encyklopédia Slovenska (Szlovákiai pedagógiai enciklopédia)* kiadványt. O. Pavlík mobilizálta a szlovákiai szakembergárdát, a felnőttpedagógiával foglalkozó szakemberekből két kitűnő szakember, P. Paška és Š. Pasiar vezetésével szótáríró munkacsoportot hozott létre. Az említetteken kívül a kutatásban és az eredmények publikálásában fontos szerepet játszottak, a szlovákiai országos felnőttpedagógiai kutatásban részt vettek J. Perhács, G. Žatkuliak, J. Sloboda, T. Ollík, F. Karas. V Fábry és mások (a IV. felnőttpedagógiai bizottság tagjai).
- Szakemberképzés: a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán a felnőttképzés szak volt hallgatható, aspiránsképzés (jelenleg doktori képzés) folyt, valamint bölcsészdoktori (ún. kisdoktori) fokozat megszerzésére volt lehetőség. Ezzel párhuzamosan az eperjesi P.J. Šafárik Egyetem Bölcsészettudományi Karán A. Tokárová vezetésével felsőfokú szakképzés valósult meg (a leírásban a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán folyó oktatás feltételeire összpontosítunk, ugyanis ez volt az az intézmény, ahol 1978-tól kezdődően felnőttképzés címmel egyszakos felsőfokú képzés valósult meg);
- Az *Osvetová práca (Népművelés)* című speciális szaklap szerkesztése és kiadása: az 1979-ig negyedévente megjelenő folyóirat fő profilja a felnőttpedagógia elméleti alapjainak fejlesztése volt. Hasonló jellegűek voltak még az *Osvetový obzor (Népművelési Kitekintő)*, valamint a *Nová cesta (Új Út)* folyóiratok is, közülük az utóbbi inkább a felnőtt korúak erőteljes világnézeti nevelésére helyezte a hangsúlyt. A tényyszerűség kedvéért meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a folyóirat a felnőttoktatás egyéb kérdéseire is kitért, ilyen volt például a lektorok szónoki felkészítése, valamint foglalkozott szociális kérdésekkel (pl. emberbaráti, humanitárius jellegű intézmények), illetve más, a felnőttoktatáshoz kapcsolódó témával.

² Ezek közé olyan tudósok tartoznak, mint pl. J. Fándly, Tessedik S., P. Michalko, J.I. Bajza, illetve a teljes Štúr-nemzedék.

³ *Sústava výchovy a vzdelávania dospelých [A felnőttképzés rendszere]* (red. Paška, P., Malá, E.) Bratislava, Obzor 1972, 420 p.

⁴ L. Perhács tanulmányát: *Multidimenzionálne aspekty výchovy a vzdelávania [Az oktatás-nevelés többdimenziós szempontból]*. Nitra: PF UKF, 82.old. ISBN 80-8050-893-3.

Ide sorolhatók az oktatási intézmények, egyéb szervezetek, elsősorban a pozsonyi Közművelődési Intézet által szervezett konferenciák anyagából összeállított kötetek is. Egyértelműen megállapítható, hogy nagyon sok gyűjteményes kötet, módszertani útmutató és propagandaanyag jelent meg, ezek a szigorú politikai cenzúra mellett működő szervezeteket elsősorban abból a szempontból láttatták, mennyire valósították meg az elmúlt rezsim politikáját.

1990 után az andragógia egyes alrendszeire új elméleti tudományos-kutatási bázis formálódott, egyrészt a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Andragógia Tanszékén, másrészt pedig az Eperjesi Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Felnőttoktatás és Szociális Munka Tanszéken.

Az országos kutatási projektek közül csak a legfontosabbakat említjük: az oktatási minisztérium felügyelte VEGA-pályázat keretében 1996–1997 között valósult meg A felnőttképzésben közreműködők szakmai kompetenciája című kutatás (nyilvántartási száma: 3252/96, témavezető: prof. PhDr. PaedDr. Ján Perhács, Csc.). Egy másik VEGA-projekt (1/6227/99) címe Az andragógiai tevékenység célcsoportjainak azonosítása volt (témavezető: Ján Perhács). A kutatási eredményeket a projektbe bekapcsolódó szakemberek tanulmányok, monográfiák és négy gyűjteményes kötet formájában publikálták. Ez utóbbiak: *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých*; *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých*; *Cielové skupiny vo vzdelávaní dospelých*⁵.

⁵ *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých*. Zborník z vedeckej konferencie, konanej 10. decembra 1997 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. [Professzionalizmus a felnőttképzésben. A pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1997. december 10-én tartott tudományos konferencia előadásai.] Bratislava, Katedra andragogiky (ed. Ján Perhács) 1998, 82 p.

Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých. Zborník z vedeckej konferencie, konanej 11. marca 1999 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave [Professzionalizmus a felnőttképzésben. A pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1999. március 11-én tartott tudományos konferencia előadásai.] (ed. Ján Perhács), 1999., 118 p. ISBN 80-233-0449-6.

Cielové skupiny vo vzdelávaní dospelých. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie "Cielové skupiny vo vzdelávaní dospelých." Bratislava, 24.–25. augusta 2000. [A felnőttoktatás célcsoportjai. A 2000. augusztus 24–25-én Pozsonyban tartott nemzetközi tudományos konferencia előadásai] Bratislava, Katedra andragogiky FF UK (editor: Mária Machalová) 2001, 143 p. ISBN 968564-3-X.

Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia. Zborník štúdií riešiteľov grantovej úlohy VEGA MŠ SR č. 1/6227/99 pod názvom: "Identifikácia cieľových skupín andragogického pôsobenia (1999 – 2002). (ed. Ján Perhács). [Az andragógiai tevékenység célcsoportjainak azonosítása. Az andragógiai tevékenység célcsoportjainak azonosítása című 1999–2002 között megvalósított VEGA-projekt (1/6227/99) keretében született tanulmányok] . Ed. Ján Perhács. Bratislava, Katedra andragogiky FF UK 2002, 86 p. ISBN 80-968564-7-2.

Sociálna práca a ľudské práva. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou [Szociális munka és emberi jogok. A nemzetközi részvétellel megtartott tudományos konferencia előadásai] (szerk. A. Tokárová). Prešov, FF PU, 1997, 247 p. ISBN 80-8888-07-8.

Az Eperjesi Egyetem Bölcsészettudományi Karának Felnőttképzés és Szociális Munka Tanszékén A. Tokárová professzor vezetésével az andragógiai egyes alrendszerait megcélzó jelentős alap kutatások indultak. Ezek eredményei közül csak a legfontosabbakat említjük. Tanulmánykötetek: *Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*; *Kvalita života v kontextoch globalizácie a výkonovej spoločnosti*; *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*.⁶ Figyelemre méltóak a kutatásokba bekapcsolódó tanszéki munkatársak tanulmányai és monográfiái. Leszögezhetjük, hogy A. Tokárová professzor-asszony vezetésével az Eperjesi Egyetem Bölcsészettudományi Karán nemcsak az andragógia egyes alrendszerait megcélzó elméleti kutatási bázis jött létre, hanem andragógiai specializációjú fiatal doktorandusok alkotta tudományos iskola is kialakult.

2003–2005 között Prusáková professzorasszony vezetése alatt folyt a *Trendy rozvoja andragogiky a jej systematizácie* [Fejlődési trendek és rendszerezési törekvések az andragógiában] VEGA-pogram (azonosító száma 1/0225/3, a kutatási projektet 2002-ben Perhács professzor készítette elő, s ő is nyújtotta be a pályázatot). A

Ide sorolhatjuk Peres Imre vallásandragógiai témájú önálló kutatását is, amelynek eredményét bölcsészdoktori dolgozatként nyújtotta be a Comenius Egyetem Andragógiai Tanszékén, a dolgozat címe “*Výchova dospelých v Novom zákone. Náčrt niektorých aspektov biblickej andragogiky*” [Felnőttoktatás az Újszövetségben. A bibliai andragógia néhány aspektusáról] (Filozofická fakulta UK, Bratislava 2000, 145 p.). Peres Imre Ján Perhács nyomán foglalkozott az ún. transzcendentális andragógia meghatározásával (Pneumatiká andragogika [*Pneumatikus andragógia*] *Kalvinske Hlasy* 2000/5, 4. oldal). Peres Imre bibliai andragógiai kutatásait az ókori nevelésre is kiterjesztette, kutatásaiból több publikáció is született, például az “*Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*” [Oktatási-nevelési szempontok az ókorban és az Újszövetségi könyvekben] című monográfiában (Studia Antiqua et Biblica 1, Academia Christiana, Bratislava 2001, 270 p. ISBN 80-968565-1-0), valamint az alábbi tanulmányokban: Peres Imrich, Existenciálne rozhodnutia mladých v procese formovania vo svetle Písma [Fiatalok egzisztenciális döntései a formálódás folyamatában, tekintetbe véve a Bibliát], In: *Kontexty edukačných vied v dimenziách informačnej spoločnosti*, Acta Humanica 3 (2006), Katedra pedagogiky, psychológie a sociálnych vied FPV ZU, Žilina 2006, 82–89. old. ISSN 1336-5126. Peres Imrich, Teologický základ sociálnej andragogiky v rámci náboženskej edukácie [A vallási andragógia keretében értelmezett szociálandragógia teológiai alapja] In: Porubská, G., Perhács, J. (ed.). *Základy andragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky*. Nitra 2007: PF UKF, Katedra Pedagogiky a andragogiky, 208–221. p. ISBN 978-80-8094-086-7. Peres Imrich, Transzcendentálna andragogika [Transzcendentális andragógia], In: *Eruditio-Educatio* 2 (2007/3), Pedagogická fakulta Univerzity J. Selyeho v Komárne, 19–31. p. ISSN 0133-6886. (Lásd még: Peres Imrich, Az andragógia művelése a SJE tanárképző Karán, in: *Eruditio-Educatio* 2 (2007/3), 111–113. old. ISSN 0133-6886).

⁶ *Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, Prešov 24. a 25. 11. 1998. [*Szociális munka – emberi jogok – felnőttoktatás*. Az 1998. 11. 24–25-én Eperjesen nemzetközi részvétellel tartott tudományos konferencia előadásai] (red. A. Tokárová). Prešov, FF PU 1998., 614 p. ISBN 80-88885-49-3.

Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých II. diel. . Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou , Prešov 24. a 25. 11. 1998. [*Szociális munka – emberi jogok – felnőttoktatás*. Az 1998. 11. 24–25-én Eperjesen nemzetközi részvétellel tartott tudományos konferencia előadásai] (red. A. Tokárová). Prešov, FF PU 1999., 262 s. ISBN 80-8872258-6.

- *Kvalita života a ľudské práva (v kontextoch globalizácie a výkonovej spoločnosti)* [Az életminőség és az emberi jogok (a globalizáció és a teljesítményelvű társadalom körülményei között)]. (editorka A. Tokárová). Prešov, FF PU 2002., 199 p. ISBN 80-8068-087-6.

- *Kvalita života a ľudské práva (v kontexte sociálnej práce a vzdelávania dospelých)*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou [*Az életminőség és az emberi jogok (a szociális munka és a felnőttoktatás kontextusában)*] A nemzetközi részvétellel tartott tudományos konferencia előadásai]. (editorka A. Tokárová). Prešov, FF PU 2002., 606 p. ISBN 80-8068-088-4.

kutatási projekt keretében tanulmányok, monográfiák születtek, 2006-ban pedig a 2005-ben megtartott nemzetközi tudományos konferencia előadásai jelentek meg *Trendy rozvoja andragogiky a jej systematizácie*.⁷

Jelenleg a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Pedagógiai Karán a Pedagógia Tanszéken belső és külső munkatársak bevonásával szintén a VEGA-program keretében folyik egy alapkutatás, ennek címe: *Az andragógiai pedeutológia és a szociálandragógia fejlesztésének elméleti alapjai a gyakorlati felnőttképzés feltételei között*. A kutatásban az alábbi szakemberek vesznek részt: témavezető: Dr.h.c. prof. PhD., PaedDr. Ján Perhács, Csc., prof. PhD. Gabriela Porubská, Csc., a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Pedagógiai Karának dékánja, témavezető-helyettes, doc. ThDr. PhD. Imrich Peres, PhD., a komáromi Selye János Egyetem rendkívüli professzora – külső munkatárs, doc. PaedDr. Miroslav Tvrdoň, PhD. – a nyitrai Konstantin Egyetem rektorhelyettese – külső munkatárs, PaedDr. Eleonóra Bujnová, PhD., PaedDr. Ľuboš Ďurdiak, PhD., PaedDr. Lívia Fenyvesiová, PhD., PaedDr. Ctibor Határ, PhD., PaedDr. Marianna Hupková, PhD., PaedDr. Helena Pataiová, PaedDr. Alexandra Pavličková, PhD.

A kutatási projekt megvalósításának két éve alatt minden résztvevő aktívan, előadással vett részt a kutatási témával kapcsolatos konferenciákon. A konferencia-előadásokon kívül az andragógiai pedeutológia és a szociális andragógia tárgykörében értékes monográfiák születtek, ezeket időrendben soroljuk fel:

- Porubská Gabriela, Ďurdiak Ľuboš 2005. *Manažment vzdelávania dospelých [A felnőttképzés menedzselése]*. Nitra: SLOVDIDAC. 215 p. ISBN 80-969303-0-3.
- Határ Ctibor 2005. *Inštitucionálna edukatívna starostlivosť o seniorov v Slovenskej republike [Időskorúak intézményes képzése a Szlovák Köztársaságban]*. Nitra: PF UKF 104 p. ISBN 80-8050-821-6.
- Bujnová Eleonóra 2005. *Príprava na rodinný život v rodinnom a školskom prostredí [A családi életre való felkészülés/felkészítés a családi és az iskolai környezetben]*. Nitra: PF UKF 138 p. ISBN 80-8050-891-7.
- Perhács Ján et al. 2005. *Multidimenzionálne aspekty výchovy a vzdelávania [Az oktatás- nevelés multidimenzionális aspektusai]*. Nitra: pf UKF 345 p. ISBN 80-8050-893-3.
- Fenyvesiová Lívia 2006. *Vyučovacie metódy a interakčný štýl učiteľa [Az oktatási módszerek és a pedagógus interakciós stílusa]*. Nitra: pf UKF 153 p. isbn 80-8050-899-2.
- Határ Ctibor 2006. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca (v kontexte teoretických, profesijných a vzťahových reflexií) [Szociálpedagógia, szociális andragógia és szociális munka (az elméleti, szakmai és kapcsolati reflexiókkal összefüggésben)]* Nitra: pf UKF 149 p. ISBN 80-8094-015-0.
- Hupková Marianna 2006. *Profesijná sebareflexia učiteľov [Pedagógusi szakmai önreflexió]*. Nitra: PF UKF 204 p. ISBN 80-8094-028-2.

⁷ *Trendy rozvoja andragogiky a jej systematizácie*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie "Trendy rozvoja andragogiky a jej systematizácie" dňa 24. 10. 2005. [*Fejlődési trendek és rendszerezési törekvések az andragógiában*. A 2005. 10. 24-én Fejlődési trendek és rendszerezési törekvések az andragógiában címmel tartott nemzetközi tudományos konferencia előadásai.] (editor: Katedra andragogiky FF UK) Bratislava, Katedra andragogiky FF UK 2006, 162 p. ISBN 80-89142-08-7.

Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a kutatott témával kapcsolatban két további tanulmánykötet készült el: az egyik a doktorandus hallgatók munkáit, a másik pedig a kutatási program résztvevőinek, valamint a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Pedagógiai Karán 2006. szeptember 26-án tartott szlovákiai andragógiai konferencia meghívott előadóinak tanulmányait tartalmazza.

A kutatási projekt megvalósításának utolsó évében újabb monográfiákat készülünk megjelentetni (szerzők: Peres, I., Ďurdiak, L., Határ, Ct., Hupková M., Perhács, J.). Ezekon kívül kiadásra kész két további kötet. Az első címe *Teoretické základy rozvíjania andragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky v podmienkach spoločenskej praxe výchovy a vzdelávania* [Az andragógiai pedeutológia és a szociálandragógia fejlesztésének elméleti alapjai a gyakorlati felnőttképzés feltételei között] (Szerkesztők: Porubská Gabriela, Perhács Ján). A másik kötet a doktorandus hallgatók konferenciáján elhangzott előadásokat tartalmazza, címe: *Trendy rozvíjania výchovovedy* [Neveléstudományi fejlesztési trendek], szerkesztők: Fenyvesiová Gabriela és Határ Ctibor). A kötetben a neveléstudományi témájú tanulmányokon kívül andragógiai pedeutológiai és szociális andragógiai témájú tanulmányok is publikálásra kerülnek.

Úgy tűnik, hogy a nyitrai egyetem pedagógia tanszéke – ahol a doktori képzésben részt vevő hallgatókat is magában foglaló erős tudományos iskola formálódik – a tudományos kutatási projektek megvalósításához nem csupán kedvező, hanem átlagon felüli körülményeket biztosít. Az idősebb generációba tartozó kutatók, illetve a doktori témavezetők e tanszéken arra törekednek, hogy vezetésük alatt a fiatal pedagógusgeneráció figyelemre méltó eredményeket érjen el. Úgy tűnik, e törekvésük sikerrel is jár, hiszen az említett 1/2644/04 számú VEGA kutatási projektben dolgozó és fiatalabb kutatókból álló csoport szép eredményeket ér el, mégpedig két szakterületen is: az egyik az andragógiai pedeutológia, a másik a szociálandragógia. Az első témakörben született fontosabb eredmények: Ct. Határnak több tanulmánya is megjelent itthon és külföldön, ezen kívül két év alatt két jelentős monográfiát is publikált; L. Ďurdiak a menedzseri munkáról írt monográfia társszerzője, a többiek, L. Fenyvesiová, E. Bujnová, M. Hupková az andragógiai pedeutológia témájából írja monográfiáját. Az említett kutatási projektben közreműködő fiatal kutatók közül kettőnek a nevét kell külön kiemelnünk. Mindketten a pedagógia tanszék munkatársai, s tudományos kutatóhoz méltó érettséggel kapcsolódnak be a tanszék pedagógiai és andragógiai kiadványainak szerkesztési munkálataiba. Az említett fiatal kutatók PaedDr. Livia Fenyvesiová, PhD. és PaedDr. Ctibor Határ, PhD, aki 2005-ben elnyerte a legjobb szlovákiai doktorandus hallgató címet.

2. A szociálandragógia tárgya, struktúrája és feladatai

A szociálandragógia a szlovák andragógián belül alakuló tudományág, amely a szociális környezet és a felnőtt ember nevelése közötti viszonyt vizsgálja. A kifejezés a latin szocialis = társadalmi, agógé = vezetés, anér = férfi szavakból ered. A szociálandragógia az embernevelés tudományának részét képező felnőttképzés elméletére épít, tág értelemben véve az andragógia integráns eleme, ez elsősorban azokra az alrendszerre érvényes, amelyekben a nevelt személy és az andragógus szociális céljai megjelennek. Egyes speciális esetekben az androdidaktikára is épít.

A szociálandragógia tárgya a felnőtt ember mint a szociális munka alanya. Mint-hogy a szociálandragógia két fontos, alapvető andragógiai diszciplínára (a felnőtt-

nevelés elmélete és a felnőttoktatásban) épít, azt mondhatjuk, hogy a szociálandragógia tárgya a felnőtt személyek képzése, szocializációja és reszocializációja.

A szociálandragógia az andragógusok és a szociális munkások által a szociális munka (amely egyben szociálandragógiai tevékenység is) különböző területein kifejtett szociális-nevelő és oktató-nevelő tevékenységet vizsgálja az elmélet és a gyakorlat szempontjából. A felnőtt személy nevelése, szocializálása és reszocializálása, személyiségének alakítása, formálása valamennyi felnőttképzési alrendszerben folyik. Önálló nevelési rendszerről, annak törvényszerűségeiről, formáiról, megvalósulási módszereiről és eszközeiről van szó.

A felnőttnevelés elméletének általános jellemzése mellett (a szociálandragógiához fűződő viszonya kapcsán) szükséges arra a kérdéskörre is rámutatni, hogy nevelhető-e a felnőtt ember. A szubjektum és az emberi tevékenység ugyanis egymástól elválaszthatatlan fogalmak. Itt a szociális környezet és az emberi "én" kapcsolata érvényesül. Mivel tudjuk ezt az állításunkat alátámasztani? Elsősorban is a felnőtt ember nevelésének és általában véve formálásának, alakításának törvényszerűségeivel. Ezek az alábbiak:

1. A felnőtt ember fejlődése nem azonosítható a spontán felnőtté válással. A serdülésre jellemző folyamatok a felnőtt korban lezárulnak, a fejlődési folyamatok azonban nem.

2. A fejlődés nem csupán a társadalmi szintű céltudatos és célirányos nevelés eredménye, bár az egyén fejlődésében fontos tényező és momentum, de nem az egyetlen. Ezzel szemben a környezethez való alkalmazkodás képessége miatt a nevelhetőség szempontjából nagy jelentősége van.

3. Az ember formálása szempontjából tágabb értelemben meghatározó szempontok a munka és a társadalmi kapcsolatok során kialakuló nevelési szempontok is, amelyek végül is determinálják az egyén belső és külső környezetét, állapotát.

A nevelhetőségről, sőt az oktathatóságról (l. F. Pöggeler)⁸, valamint a tanulási képességről megfogalmazott általánosításokat az alábbiakban foglalhatjuk össze:

1. A felnőtt ember képes arra, hogy tanuljon, megváltoztassa személyiségjegyeit, jellemvonásait és magatartását, ha arra megfelelő oka van. A meghatározó tényező tehát a motiváció.

2. A felnőttképzésbe való nagyobb fokú bekapcsolódás, illetve a jobb tanulmányi eredmények elérése szempontjából legfontosabb, a társadalmi fejlődésből következő feltétel a műveltségnek, képzettségnek mint fokozott elvárásnak a tudatosíttatása az egyénben. Ez csak a felnőtt egyént körülvevő közösségben, a nevelési, önnevelési és oktatási tartalom révén megvalósuló céltudatos és célzott neveléssel, a társadalmilag determinált nevelési összetevők aktivizálásával érhető el.

3. Mivel a nevelés területét érő környezeti hatások vizsgálatakor (legyen szó a külső és a belső, a természeti és a társadalmi környezetről) pozitív és negatív hatásokról is beszélhetünk, a nevelés hatékonysága attól függ majd, miként tudjuk a nevelési folyamatban erősíteni a pozitív környezeti hatásokat (a plurális társadalmi rendszer, a jótékonyági és emberbaráti céllal létrejött szervezetek, ill. egyéb társadalmi területek lehetőségeit kihasználva), s egyúttal miként tudjuk csökkenteni a felnőtt egyénnél jelentkező zavaró momentumokat és tényezőket. Szükségszerűen foglalkoznunk kell a belső lelki feltételek hatékonyságának növelésével és az egyéni

⁸ Pöggeler, F.: *Einführung in die Andragogik*. Düsseldorf 1957.

pszichikai képességek fejlődésének szintjével, ugyanis a megváltozott társadalmi körülmények, a felnőtt egyént körülvevő munkahelyi közösségek, valamint egyes társadalmi-politikai tényezők (a munkahely elvesztése, új foglalkozás stb.) a felnőtt egyénre retardálóan hathatnak.⁹

A felnőttnevelés elméletének helye és funkciója abból ered, hogy a nevelés a szociális élettől elválaszthatatlan, mivel annak törvényszerű jelensége és funkciója. A nevelés a szociális formálás mint komplexebb jelenség egyik összetevője, ezért a társadalmi gyakorlatban a felnőttnevelés elmélete főként a szociálandragógia területén pótolható. A szociálandragógia kialakulása szempontjából nem kevésbé fontos az androdidaktika sem, főképp ha a szociális tanulás területére irányul, illetve olyan tanulásra, amelynek célja a szociális magatartásformák javítása és megfelelő oktató-nevelő módszerek segítségével megvalósuló tevékenység.¹⁰ Mindaddig azonban ezeket a szempontokat a nevelés oldaláról a felnőtt személyek esetében nem vizsgálta senki sem. A pszichológiai szakirodalom az emberi szociális magatartásformák kérdéskörét az affiliációs igénnyel magyarázza. A társulási motiváció univerzális emberi tulajdonság, az egyént olyan viselkedésre ösztönzi, hogy cselekedetei valamely emberi közösség, pl. család, csoport, szervezet leggyakoribb, lehetőleg folytonos részét képezzék. A szakemberek ezt az ember társulási igényével, a valahova tartozás szükségletével, de a szeretet iránti igénnyel is magyarázzák, amelyek "egyformán azt a behaviorális törekvést fejezik ki, hogy az ember szociális és emocionális kapcsolatokat kíván létesíteni."

Bár a nevelési folyamat egyes tényezői közösek, különbséget kell azonban tenni a nevelés feltételei, formái, módszerei, eszközei és tényezői, valamint a felnőtt egyén tapasztalatai között. Abból az alaptételből indulunk ki, hogy a pedagógia a felnövekvő nemzedék (szélesen értelmezett) általános nevelélmélete, ezzel szemben az andragógia – a felnőttképzéssel foglalkozó tudományok specifikusságának és alkalmazhatóságának tágabb értelmében – specializált, viszonylag önálló tudományok. Ez azt jelenti, hogy az andragógia, amelynek a szociálandragógiai irányultságú felnőttnevelési elmélet is részét képezi, a felnőtt egyén nevelésével kapcsolatos bonyolult kérdések konkrét gyakorlati megoldásához nyújt a társadalmi gyakorlat számára tudományosan megalapozott eszközkészletet.¹¹

Az élet nap mint nap arról győz meg bennünket, hogy ma már a felnőttek számára nem elegendők csak a gyakorlati tapasztalatok és ismeretek. Társadalmi igény a megszerzett ismereteknek, élettapasztalatnak továbbképzések révén történő fejlesztése és bővítése, az elméleti-gyakorlati ismereteket, készségeket összhangba kell hozni azzal a fejlődéssel, amely az emberi civilizáció különböző területein a modern gyártási technológiákban, a menedzseri és szervezési munkában végbemegy. Ez azt jelenti, hogy manapság az élethosszig tartó és folyamatos tanulás az emberi élet részévé válik. Ez nemcsak a tudományos-technikai fejlődés kiváltotta fokozott igények következménye, hanem a társadalom további fejlődésének egyik feltétele.

⁹ Páleník, E.: Sociálna motivácia [Szociális motiváció]. In Kollárik, T. a kol.: *Sociálna psychológia*. Bratislava, UK 2004, s. 383. ISBN 80-223-1841-8.

¹⁰ Perhács, J., Paška, P.: *Dospelý človek v procese výchovy* [A felnőtt egyén a nevelés folyamatában]. Bratislava: Stimul 1995, 44–45. oldal. ISBN 80-85697-21-1.

¹¹ Hotár, V., Paška, P., Perhács, J. a kol.: *Výchova a vzdelávanie dospelých – Andragogika. Terminologický a výkladový slovník* [Felnőttképzés – Andragógia. Terminológiai és értelmező szótár]. Bratislava: SPN 2000, 413. old. ISBN 80-08-02814-9

A tudományos-technikai fejlődés természetesen nemcsak gazdasági-termelési és technológiai jellegű, egyben társadalmi dimenziója is van. A tudományos-technikai fejlődés szociális jellege abban áll, hogy megváltozik az embernek a tudományban, a termelésben, a gazdaságban, a kultúrában betöltött helye és feladatai, sőt a demokratizálódó társadalom feltételei között ez a változás általánosságban az emberi cselekvés és tevékenység valamennyi területét érinti. A jelzett változásokkal együtt jár a folyamatos adaptálódás és anticipáció, a modern embernek állandóan módosítania kell a megismerés minőségét és struktúráját: a továbbképzés rendszerében az adaptációs és anticipációs szempontok érvényesülnek. A szakmai célcsoport vagy közösség által befolyásolt személy a szakmai változásokhoz nem képes adaptálódni, ha életpályáján az önképzés és az önmotiváció megfelelő helyet nem foglal el.

A szakmai képzettségen túl az egyénnek szükségszerűen el kell sajátítania a D. Mertens által meghatározott ún. kulcsképesítéseket. D. Mertens a személyiségfejlesztés tervezésének három dimenzióját javasolja. Ezek az alábbiak: 1. az ember felkészítése saját személyiségének fejlesztésére, ideértve a személyi feltételeket is; 2. az ember felkészítése a szakmai élettel kapcsolatos problémák leküzdésére (a folyamatos és az egész életen át tartó önképzés tudatosítása); 3. az ember felkészítése a társadalmilag megfelelő és elvárt magatartásra.

A kulcsképesítések (kulcskézségek) közé soroljuk például a rugalmasságot, a csoportmunka képességét, azaz a kooperativitást, a rendszergondolkodást és az összefüggések felismerésének képességét, a tárgyi értékek, az emberek és a környezet iránti felelősségvállalást, a minőség tudatosságot, azaz az objektíválás és az egészséges önértékelés képességét, a tanulási hajlandóságot stb. Ez azt jelenti, hogy a szakmai tudás és készségek mellé mindig szükséges volna az itt felsorolt kulcskompetenciákat is elsajátítani.¹²

A szociálandragógia alapozásának és fejlesztésének folyamatában megvan a maga helye a felnőtt didaktikának is, elsősorban amennyiben a felnőttkori szociális tanulás, főképp az aktív szociális tanulás területére irányul, ahol a cél az, hogy a megfelelő nevelési-oktatási formák és módszerek segítségével javítsuk a szociális magatartás- és cselekvésformákat.

A szociális tanulás az egyének vagy az egyének és csoport közötti interakciók folyamán valósul meg. A szociális tanulás alapvető formái közé tartozik az utánzással, a megerősítéssel való tanulás és a szociális anticipáció. A szociális tanulás egyik speciális formája a megfigyelés révén való tanulás, amelyet obszervációs tanulásnak is nevezünk. Az ember nemcsak utánzással vagy a viselkedés közvetlen megerősítése révén, hanem más emberek megfigyelésével is tanul. A szociális tanulás sajátos formája az ún. modellkövetés, a példaképpel, a viselkedés modelljével való azonosulás, amelynek alapja a csodálat, a szerelem/szeretet, a szimpátia (T. Parsons). Az egyén elsajátítja a modell viselkedés- és cselekvésformáit, céljait, normáit és értékeit. A modellkövetést a szociális tanulás legmagasabb formájának tartjuk.

¹² Jelen esetben szociális tanulásról, a szociopolitikai, szociogazdasági és szociokulturális viszonyok elfogadásáról is szó van, amely szintén tárgya lehet a szociálandragógiai kutatásoknak.

Megállapíthatjuk, hogy a szociálpszichológia ezt a témakört már kellően feldolgozta, a szociálandragógiában viszont még nyitott kérdés, a tudományos kutatásban még fehér folt. E tekintetben részben hézagpótló szerepű J. Grác fontos munkája.¹³

A szociálandragógia szakmai érdeklődése az aktív szociális tanulásra/tanításra is kiterjed, azaz az andragógiai tudományon belül e tudományterület tárgyának részét képezi. Az aktív szociális tanulás egyik jegye az általánosított műveletek alapján végrehajtott problémamegoldó tanulás módszerének alkalmazása is, illetve olyan program, amelynek célja a szociális cselekvésnek a tanuló- vagy munkacsoportok hosszú távú irányított tanulása révén megvalósuló tökéletesedése.

Az aktív szociális tanulás olyan tanulás, ahol a cél világos, és amelybe a csoport valamennyi tagja bekapcsolódik. Lényege a csoportos problémamegoldás, ennek során a csoporttagok hatnak az egyén viselkedésére, nézeteinek, magatartásának a formálódására. J. Linhart és L. Perlaki egyik 1975-es munkájában olvashatunk az aktív szociális tanulásról. A hangsúly itt a szociális kompetenciákra, a szociális magatartás- és cselekvésformák hatékonyságának a növelésére helyeződik. Ezek aktívizáló oktató-nevelő módszerek segítségével valósulnak meg. Az aktív szociális tanulásra jellemző, hogy az ember tudatosan és aktívan tevékenykedik (pl. a munkacsoportokban vagy a felnőtt tanulócsoportokban). A tanulás révén megismeri a saját és a csoport tevékenységének hiányosságait. Az aktív szociális tanulásban tudatosan hasznosítjuk az előző tevékenységek során szerzett tapasztalatokat.

Az aktív szociális tanulás jellemzése kapcsán szükségesnek tartjuk kitérni egyes jegyeire, fogalmaira és tárgyköreire. Az említett jegyek közé az alábbiakat soroltuk:

- a szociális cselekvés céltudatos tökéletesítésére irányuló programok, melynek eszköze a hosszú ideig tartó irányított tanulás (pl. a büntetés-végrehajtási intézetben szabadságvesztés büntetés ideje alatt, humanitárius szervezetekben),
- egy vagy több egyén hatására beálló magatartásváltozások (a munkacsoportban a vezető és az informális vezető hatása),
- tudatos és aktív részvétel a csoporton belül végzett egyéni (saját) munka elemzésében (l. az önnevelés, a felnőtt egyén sikertelenségének egyes fázisait)¹⁴,
- a szociális kompetencia növelése (az egyén szerepe a munkacsoportban, a baráti közösségben),
- a saját tevékenység hiányosságainak felismerése,
- a csoport tevékenységén belül a hiányosságok feltárása,
- a problémamegoldó tanulási módszer alkalmazása.

Az aktív szociális tanulásnak a szociálandragógiával összefüggő alapfogalmai közé az alábbiakat soroljuk:

1. a cselekvés pszichikai szabályozása (az ember egy adott tevékenység végzése során tudatosítja annak okát és célját);
2. az ember céljai és ambíciói (az oktatás-nevelés céljainak elmélete);
3. szociális kapcsolat és aktív szociális tanulás (a szociálandragógia részeként értelmezett szociális kommunikációról van szó).

¹³ Grác, J.: *Exemplifikácia. Vzory a modely v živote človeka* [Példamutatás. Minták és modellek az ember életében]. Bratislava: Obzor 1990. ISBN 80-215-0097-2.

¹⁴ Perhács, J.: *Teória školskej výchovy a vzdelávania dospelých* [Az iskolarendszerű felnőttképzés elmélete]. Bratislava: UK 1992, s. 120 – 132. ISBN 80-223-0053-5.

3. A szociálandragógia és a rokon tudományterületek közötti kölcsönviszonyok

A szociálandragógia kialakulása kapcsán e tudományterület, valamint az andragógia, a szociológia, a pszichológia, a szociálpedagógia, a szociálpszichológia és más rokon tudományterületek közötti kölcsönviszonyokat is keressük. A tárgyközi kapcsolatok értelmezésekor és vizsgálatakor a felnőtt egyén szociális körülményeit is vizsgáljuk, az egyénnek tudatosítani kell, hogy szerepe és munkája bizonyos szempontból olyan láncszem, amely a különböző szak- és tudományterületeken dolgozó tudósok csoportmunkájának rendszerét összekapcsolja.

A szociális környezet hatással van az „egyen mindennapi működésére és fejlődésére, mégpedig a szociális rendszerek minden szintjén”; ide soroljuk a szokásokat, a normákat, a törvényeket, a kis és nagy csoportokban érvényes szabályokat.¹⁵ Ezeket túl ide soroljuk még a szociális környezet egyéb típusait, mint amilyen pl. a munkahelyi, családi, rekreációs és egyéb környezet. Az ember életében nem kis szerepet játszanak a különféle események, konfliktushelyzetek stb., amelyek nemcsak önműveléssel, hanem különböző csoportok és kollektívák segítségével is kezelhetők. Ezek tehát azok a tényezők és szociális körülmények, amelyek alá minden, alapvetően szociális jellegű élethelyzetet, oktatási-nevelési helyzetet sorolunk.

A szociálandragógia kölcsönviszonyait módszertanilag vizsgálva kétféle kapcsolatot, viszonyt különíthetünk el:

1. *Külső kapcsolatok:* Ezek közé soroljuk az andragógiának a pedagógiához (elsősorban a szociálpedagógiához), a filozófiához, a közgazdaság-tudományhoz, az orvosi tudományokhoz (gerontológia), a kibernetikához fűződő viszonyát.

2. *Belső kapcsolatok:* A szociálandragógia belső kapcsolatait a vizsgált tudományág rendszerén belül lehet egyszerűen ábrázolni. Ide az olyan alapvető diszciplínák tartoznak, mint például a felnőttnevelés elmélete, az androdidaktika, az androdidaktikai vizsgálati módszerek stb. A alapvető diszciplínák közé sorolhatjuk azokat is, amelyek a társadalmi gyakorlat szempontjából már „kinőtték” az andragógia rendszerén belüli helyüket, s a felnőttnevelés és -oktatás tudományán belül alkalmazott tudományos diszciplínává váltak, ilyenek a szociálandragógia, a szakmai andragógia és kultúrandragógia. A két utolsó tudományterület célját, tárgyát és tartalmát tekintve nagyon szoros kapcsolatban áll a szociálandragógiával.

Ha a szakmai andragógia keretében tanulmányozzuk és vizsgáljuk a munkástílust, azt állapítjuk meg, hogy az emberek csoportban tanulnak, sőt fejlődni akarnak, s ez a törekvésük a szervezet fejlődésére irányul. Ezek a szempontok a „tanuló szervezet” koncepciójából következnek. Tehát a képzés, művelődés komplex megközelítéséről van szó, nem az egyénéről.¹⁶ A kultúrandragógia figyelmének középpontjában a kulturális folyamatokban való részvétel, a kulturális értékek közvetítése és átadása révén megvalósuló tudatos kulturális-oktató ráhatás áll. A kultúrandragógia céljai nemcsak a személyiségfejlesztésre, hanem speciális célcsoportokra, a helyi közösségre és kultúrára, „a nemzet és az állam életének széles értelemben vett kultu-

¹⁵ Meszárošová, B.: Sociálne prostredie ako významná súčasť životného prostredia [A szociális környezet mint az emberi környezet fontos összetevője]. In Kollárik, T. a kol.: *Sociálna psychológia*. Bratislava, UK 2004, 140. old.

¹⁶ Prusáková, V.: *Systémový prístup k ďalšiemu vzdelávaniu* [A továbbképzés rendszerszerű megközelítése]. Bratislava: Inštitút pre verejnú správu 2000, 12. old. ISBN 80-968308-2-1.

rális-nevelési szempontjaira” irányulnak, s mindezekben az emberi élet minősége a meghatározó.¹⁷

A szociális aspektusok vizsgálatakor a kiindulópontot az emberi élet valamennyi területe, az egyén életfelfogása, az önfejlesztés és a szociális segítség valamennyi formája képezi. A szociálandragógiában a felnőttkori szocializáció vizsgálatának társadalmi funkciója kerül előtérbe, mégpedig az önképzés szempontjából. Ezt az alrendszer egyrészt az olyan felnőttekkel való foglalkozás eszközeként értelmezzük, akik a társadalmi igényekkel és változásokkal összefüggésben nehéz helyzetbe kerültek, de saját maguk képtelenek a helyzetükön változtatni (a szociálandragógus facilitátori, segítő funkciója és szerepe), illetve a körülmények ezt nem teszik számukra lehetővé (szociális gondoskodás, az állami szociálpolitika érvényesülése). A másik értelmezésben a szóban forgó alrendszer a társadalmi kapcsolatokra és a társadalmi életre irányuló oktatás és képzés eszköze (pl. a személyközi kapcsolatok építése), amely a mindennapi emberi kapcsolatok kiváltotta szükségleteket figyelembe véve korra, szakmára, érdeklődésre való tekintet nélkül a teljes felnőtt népességet célozza meg.

A szociálandragógia a szociális munkás, a szociálandragógus számára szakmai ismeretek forrása az egyén társadalmi integrálása, a változó társadalmi-gazdasági feltételekhez való egyéni és csoportos alkalmazkodás során fellépő problémák kezelésekor alkalmazott nevelési, oktatási és terapeutikus technikák kvalifikált és hatékony érvényesítésének formáiról, módszereiről és elveiről.¹⁸

A szociálandragógia fejlődésével fokozatosan más olyan diszciplínák is kialakulnak, amelyek közvetlen kapcsolatban állnak a felnőttekre irányuló szociális munka elméletével és gyakorlatával, ilyenek például: a felnőtt szociális tanácsadás, továbbképzési tanácsadás felnőttek részére, szociális menedzselés, geragógia, reszocializációs (speciális) andragógia¹⁹.

A fő tudományterületek, azaz a szociálandragógia, a szociálpedagógia és a szociális munka kölcsönös kapcsolata közös jegyeiken alapul. Ezek az alábbiak:

a) a tudományos pragmatizmus – a tudományos kutatás az egyén és a társadalom időszerű gyakorlati problémáira irányul,

b) a kölcsönös interdiszciplináris jelleg, az egymás iránti nyitottság, átjárhatóság, ugyanakkor a más tudományágak ismeretanyagához való egyéni és speciális kapcsolódás²⁰.

¹⁷ *Výchova a vzdelávanie dospelých – Andragogika* [Felnőttképzés – Andragógia]. TVS. Bratislava: SPN 2000, 215–216. old. (R. Čornaničová munkájából, a szerző megjegyzése).

¹⁸ Perhács, J.: *Sociálna andragogika a jej vzťah k sociálnej práci* [A szociálandragógia és a szociális munka kapcsolata]. In *Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*. II. diel. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: FF PU 1999, 162–166. old. ISBN 80-8872258-6

¹⁹ Perhács, J.: *Sociálna andragogika – vedná oblasť andragogiky* [A szociálandragógia mint az andragógián belüli tudományterület]. In *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: FF UK 2000, 150–154. old. ISBN 80-223-1419-6. Tokárová, A. a kol.: *Sociálna práca. Kapitoly z dejín teórie a metodiky sociálnej práce [Szociális munka. Fejezetek a szociális munka elméletének és módszertanának történetéből]*. Prešov: FF PU 2003, 68. p.

²⁰ Tokárová, A.: i.m. 69. p.

4. A szociálandragógia céljai, funkciói és rendszere

A szociálandragógia célja a szociális kapcsolatok javítása, illetve az, hogy segítséget nyújtson a felnőtt egyénnek a megfelelő személyes kapcsolatok kialakításában, a szociális szerepek (pl. szülő, alkalmazott, barát, családtag, valamely közösség tagja) jobb betöltésében, ezen kívül célja a szociális kapcsolatok javítása és fejlettsége, a partnerséghez és a szolidaritáshoz vezető kommunikáció elmélyítése.²¹

A szociális munka és a szociálandragógia céljai és feladatai az elméletben és a gyakorlatban is egymás mellett, párhuzamosan jelennek meg. A szociális munka nagyjából arra irányul, hogy a szociális munkást a nem andragógiai tevékenység felé vezesse, a szociálandragógia pedig lehetőséget kínál a szociálandragógusnak arra, hogy oktató-nevelő hatással legyen az ügyfélre. Ilyenek például az ügyfél tapasztalatainak a felnőttnevelés szempontjából való hasznosítása, a szociokulturális tevékenység, az erkölcsi és politikai elképzelések, nézetek és meggyőződések interiorizációja, az empátiaképesség (a humanista eszmék szellemében fogant humanizációs és nevelési irányzatok), a felnőtt egyénnek a szociális felelősségre való vezetése (pl. a felnőttkori emocionális és érzelmi nevelés alkalmazása, az ön-szabályozás mint az önnevelés módszere), a szociális kapcsolatok és problémák elemzésének a képessége, valamint a felnőttkori szocializáció és reszocializáció egyéb jellemző jegyei.

A célok a szociálandragógián belül az egyén funkcióit és feladatait is meghatározzák. A felnőttnevelés funkcióinak vizsgálatakor két alapvető szempont merül fel: a társadalmi (szocializációs) és a személyi (individuális). Ezek alapján az alábbi funkcióit rögzíthetjük:

1. Társadalmi-szocializációs funkciók:

- az iskolarendszerű felnőttképzési alrendszer helyettesítő funkció (a közép- és felsőfokú felnőttoktatás minden formája),
- a felnőttnevelés ideológiai-politikai, világnézeti és erkölcsi funkciója,
- a termelés hatékonyságát növelő, majd fokozatosan a társadalmi kulturális értékeket gazdagító gazdasági funkció (elsősorban a munkaerőpiac és a magántulajdonon alapuló új gazdaság irányában),
- a társadalmi mobilitást elősegítő funkció,
- kulturális funkció (a művészet és kultúra eszközei által a folyamatos személyiségfejlesztés).

2. Egyéni, individualizációs funkciók:

- adaptációs funkció (a környezet és az emberi szervezet közötti egyensúlyt biztosítja),
- a szabadidőnek a személyiség belső harmóniáját biztosító nevelési funkciója (e funkció lehet relaxációs, pszichikai és kompenzáló jellegű),
- a speciális egyéni képességek fejlődését elősegítő funkció.

Bár módszertani szempontból szükségesnek tartottuk, hogy a felnőttkori nevelés funkcióit bizonyos szempontok alapján tagoljuk, ennek ellenére a személyiség formálását és alakulását integráltan vizsgáljuk. Az egyes funkciók vegyülnek, ennél fogva elméleti szempontból a felnőttnevelés funkcióit adekvát módon, azaz szocializációs és egyben individualizációs szempontból is szükséges vizsgálni.

²¹ Strieženec, Š.: *Úvod do sociálnej práce [Bevezetés a szociális munkába]*. Trnava 1999, 51–53. p.

A személyiségformálással és -alakulással összefüggő problémákat s ezáltal a felnőttnevelés funkcióit is vizsgálva szükséges, hogy ezeket a folyamatokat nemcsak a társadalom aktív tényezőjeként és jól felkészült személyiségként értelmezett ember szemszögéből vizsgáljuk, hanem a belső mechanizmus szempontjából is, amelynek törvényszerűen dialektikus egységet kell alkotnia az őt körülvevő környezettel. Az ember lelki egyensúlyával, értékrendszerével és értékhierarchiájával, személyi tulajdonságával rugalmasan fog alkalmazkodni a társadalmi elvárásokhoz, ellenkező esetben ugyanis az állandóan változó feltételekkel lépést tartani nem képes negatív elemmé válik.

A nevelés és öznevelés kapcsán ki kell emelnünk az emberi szervezet és a környezet közötti egyensúlyt biztosító adaptációs funkciókat. A személyiség az ember és környezete kölcsönhatásában formálódik és fejlődik tovább. A külső körülmények formálják az egyént, erre azonban meghatározó hatással a kölcsönös emberi viszonyok vannak. Az ember bizonyos körülmények közé születik, kapcsolatai és tevékenysége révén pedig szervesen beleépül. Az ember alkalmazkodik a környezetéhez. Az adaptálódást két szakaszra bonthatjuk:

1. Az adaptáció első szakasza rendszerint nem tudatos. Ebben a szakaszban a személyiség formálásának és alakulásának lehetséges forrásai az alábbiak: a gyakorlással összekapcsolt tanulás, a közvetlen tapasztalat, amely eredhet személyes tevékenységből és mások megfigyeléséből, a spontán személyes, csoportos, szerep- és empatikus viszonyokat másoló alkalmazkodás hatása. Megjegyezzük, hogy az embert körülvevő környezet nem passzív, hanem dinamikus.

2. A második fejlődési szakaszban az adaptálódási folyamatnak egyre tudatosabbá kell válnia, és egyre nagyobb szerepet kell benne kapnia az oktatási-nevelési rendszernek. Ezt a második szakaszt a kortárs modern kultúra, technika és társadalmi fejlődés korszakának nevezhetjük. A fejlődés azonban olyannyira dinamikus, hogy az élet kiváltotta igények és az egyén felkészültsége közötti ellentét kiéleződése miatt akarva-akaratlanul nemcsak az ismeretek tartalmát, hanem magát az oktatási-nevelési koncepciót is aktualizálnunk kell. A modernizálás nemcsak az ismeretekre, hanem a nevelési folyamat minőségére és az emberi viselkedésre is értendő.

A szociális munka és a szociálandragógia célra irányultságával és funkcióival függ össze a szociálandragógia rendszere is. A szociálandragógia rendszere alatt a szociális környezet és a szociális intézmények alkotta egyfajta keretet értjük, amely felnőttképzési funkciókat lát el, valamint ahol a felnőtt személyiség formálásának és alakulásának – a szociális környezet és az egyéni szocializáció feltételei között megvalósuló – öznevelő és önművelő folyamatai végbemennek.

Az andragógiát – amelynek integratív jellegét korábban részben már említettük – olyan tudományként értelmezzük, amely a hozzá legközelebb álló tudományterületekre támaszkodik. Ide soroljuk a pszichológiát és a pszichológiai diszciplínákat, elsősorban a szociálpszichológiát, a felnőttoktatással leginkább összefüggő kérdéseket és problémákat vizsgáló szociológiát (oktatásszociológia, nevelésszociológia, családszociológia, vállalkozásszociológia stb.). A fenti szempontból azt mondhatjuk, hogy a szociálpszichológiával párhuzamosan a szociálandragógia a szociális rendszer három integrált kategóriáját vizsgálja. Ezek: a felnőtt személyiség, a szociális rendszerben zajló interakciók, valamint az intencionális (intézményes) és funkcionális (informális, társadalmi) jellegű szociális környezet.

Bár a szociálandragógia két alapvető tudományterületre támaszkodik (a pszichológia és a szociológia), teljes mértékben kiaknázza a szociális munkának mint formá-

lódó behaviorista tudománynak a rendszerét.²² A szociálandragógia és rendszere a szociális rendszerből indul ki, amelynek forrása annak elfogadása, hogy az állampolgár felelősséget visel saját magáért (elismerve az általánosan elfogadott és jogi normákat), családjáért és etikai szempontból az őt körülvevő társadalomért. Itt tehát a társadalmi ügyekben való személyes részvételről van szó, amelyhez meg kell teremteni a megfelelő feltételeket, meg kell határozni az egyes résztvevők – pl. a civil szféra, a települések – felelősségének mértékét, valamint az állami garanciákat. A szociális rendszerbe a szociálandragógia a saját specifikus rendszerével (pl. az élethosszig tartó tanulás rendszerével) lép be, miközben a fő hangsúly a személyiségformáláson van, amelyben az oktatás-nevelésnek van elsődleges funkciója és helye.

A szociálandragógia rendszerét két alapvető fontosságú csoportra oszthatjuk. Ezek a következők:

1. funkcionális (informális felnőttképzés, ide soroljuk az egyént körülvevő társadalmi közeg személyiségformáló jellegét),

2. intencionális felnőttképzés, amelyhez az intézményes keretekben, zárt didaktikai rendszerben megvalósuló oktató-nevelő tevékenységeket soroljuk, amelyek szociális státus jelleggel bírnak, a szociális és az aktív szociális tanulásra, a személyközi kapcsolatokra, valamint a felnőtt korú egyénnek nyújtott szociális segítségre irányulnak.

Az intézményes felnőttképzés körébe soroljuk a szakmai andragógiát is, amely egyben szociális státusjelölő funkcióval rendelkezik. Ebben az alrendszerben is kialakulnak speciális személyközi kapcsolatok, szociális kommunikáció zajlik, az egyének a kulcsképeségek elsajátításának szükségességéből eredő feladataikat végzik. Ebbe a rendszerbe tartoznak a munkanélkülklubok és azok tevékenysége, a járási (államigazgatási) hivatalok szociális osztálya által végzett tanácsadás, a karitatív és humanitárius szervezetek által működtetett oktató-nevelő intézmények. A szociálandragógián belül speciális helyet foglalnak el a büntetés-végrehajtási intézmények. A reszocializáció fontos eleme a büntetés-végrehajtásban és az utógondozásban végzett szociális munka.

A szociálandragógia fontos összetevője a geragógia. A szakszó az 'idős' jelentésű *gerón*, valamint a 'vezetés' jelentésű *agóge* görög szavakból ered. A geragógia kezdetben a felnőttpedagógia része volt, s ezért keresztelték át gerontogógiának, illetve gerontopédiának, gerontopedagógiának. Csehszlovákiában az első elméleti tanulmányt E. Livečka publikálta *Úvod do gerontopedagogiky* (Bevezetés a gerontopedagógiába, Praha 1979, *Ústav školských informácií*) címen. Két évtized múltán a mai szlovákiai geragógiát elméleti szempontból R. Čornaničová fejleszti tovább, aki *Edukácia seniorov* (Időskorúak oktatása, Bratislava 1998, Univerzita Komenského) címmel értékes monográfiát publikált ebben a témában.

Megállapíthatjuk, hogy a geragógia az oktatás-nevelés életkori szakaszolása alapján specializálódott és differenciálódott neveléstudományok keretében formálódó tudományszak. A geragógia célja az időskorra és az öregedésre való felkészülés-

²² *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých*. Zborník z vedeckej konferencie konanej 10.12.1997 na FF UK v Bratislave [*Professzionalizmus a felnőttképzésben*. Az 1997. 12. 10-én a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán tartott tudományos konferencia előadásai] (red. Prof. PhDr. Ján Perhács, CSc.) Bratislava: Katedra andragogiky FF UK 1998.

sel, a nyugdíj előtt állók oktatásával, az időskorúak önképzésével, a transzgenerációs oktatással kapcsolatos ismeretek vizsgálata és rendszerezése.

Az új diszciplína keletkezéséhez az a tény vezetett, hogy brit kutatók ösztönzésére 1939-ben megalapították a *Nemzetközi Öregegyesületi Társaságot*. A második világháború kitörése után a szervezet nem folytathatta tevékenységét, majd csak 1950-ben hozták létre a *Nemzetközi Gerontológiai Társaságot* (*Association Internationale de Gerontologie*), ez a társaság szervezi a gerontológiai világkongresszusokat.

Az első nemzetközi gerontológiai kongresszust 1963-ben Koppenhágában tartották, ezen az orvosi, biológiai, fiziológiai, klinikai-geriátriai szempontokon túl társadalomtudományi, szociológiai, pszichológiai és gazdasági témájú előadások is elhangzottak. Számunkra, andragógusok számára fontos volt, hogy az 1972-es kijevei gerontológiai világkongresszuson első esetben kerültek szóba az öregegyesület pedagógiai aspektusai, az idős emberek tanulása és emlékezete. Tehát az orvosok voltak azok, akik kezdeményezték ennek az új, az idős népesség oktatását-nevelését vizsgáló neveléstudományi diszciplínának a létrejöttét. A következő, az 1974-es madridi kongresszuson az időskorúaknak a nyugdíjas korra való felkészítése is téma volt.

A kongresszusokon a tudósok azt sürgették, hogy a formálódó gerontopedagógia elsősorban az alábbi feladatokkal foglalkozzon (azért említjük őket, mert e feladatok még a mai geragógia számára is kihívást jelentenek):

- a) az időskori tanulás kísérletes kutatása,
- b) az oktatási szakemberek gerontológiai szakmai képzése,
- c) oktató és előkészítő tanfolyamok szervezése, ahol az érdeklődők tájékoztatást kapnak az öregegyesület folyamatáról.

Mindezek a feladatok számunkra, a nemzetközi szervezet által megfogalmazott feladatok megoldására vállalkozó szakemberek számára is időszerűek. A mi andragógusaink feladata a szlovákiai időskorúak egyes sajátos célcsoportjaival való foglalkozás. A nyugdíjasklubok és nyugdíjasotthonok, a humanitárius és karitatív szervezetek azt kívánják tőlünk, szakemberektől, hogy elméleti-módszertani síkon nyújtunk segítséget az időskorúak nemzedékének. Egyik törekvésünk az, hogy a társadalom ismerje el az időskorúak szabadidős tevékenységét. Az intézményi oldalon természetesen szükség van arra is, hogy az időskorúak számára szervezett felsőfokú képzésről ("harmadik kor egyetem") is beszéljünk. Erre a területre a jövőben nem kis figyelmet kell fordítanunk. Térjünk azonban vissza az időskorúak szabadidős tevékenységéhez, amely a már említett felsőfokú képzést is magában foglalja. A szabadidős tevékenység az azonos érdeklődésű személyek közösségében, együttesekben stb. megvalósuló egyéni, kulturális, tudományos, művelődési, műszaki, sport- és egyéb érdeklődés kielégítésén alapul.

A geragógia kérdései a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Andragógia Tanszékén dolgozó oktatók érdeklődését is felkeltették, akik az oktatási minisztérium VEGA-programja (R. Čornaničová), illetve a SOCRATES-program (M. Machalová) keretében vizsgálták az időskorúak oktatási-képzési igényeit és törekvéseit, valamint a nyugdíjas korra való felkészülést. Főképp a másodikként említett projekt valósult meg nemzetközi együttműködésben, amelyben a tanszéknek óriási érdemei voltak. A projekt kapcsán arra az eredményre jutottunk, hogy az egyéni érdeklődés kielégítését célzó szabadidős tevékenység az idős ember számára lehetőséget nyújt a tényleges önformálásra, önalakításra, amely értelmet ad életének, és segít neki abban, hogy aktív életvitelt folytasson, ezáltal a nyugdíjas az egészséges társadalom képviselőjévé válik.

A társadalmi változások hatására minőségi változás következik be a szociálandragógiában is. A pozsonyi és az eperjesi egyetemeken működő tudományos-kutatási bázis a garancia arra, hogy a fentebb tárgyalt alrendszer "szabad utat" kapott a fejlődéshez. Erről győztek meg bennünket az említett kutatási projektek eredményei, a tanulmányok, monográfiák, egyetemi jegyzetek, habilitációs munkák, valamint a szociálandragógiai témakörben eddig megvédett doktori disszertációk.

5. A szociálandragógia és szociális munka intézményeiben működő szociálandragógus szakmai kompetenciái

A szociálandragógus szakmai kompetenciájának jelenlegi helyzetét elemezve a szociálandragógia elméletére építünk, a szociálandragógiát pedig – a fentiek értelmében – az integratív andragógia speciális területként és a szociális munka részeként értelmezzük.

A szociálandragógia és az andragógusok (szociálandragógusok) szakmai kompetenciájának kutatási területébe az alábbiakat soroljuk:

1. a szociális háló intézményeiben a felnőtt ügyfelekre irányuló munka (az államigazgatási és önkormányzati hivatalok megfelelő osztályain),
2. a munkaügyi hivatalokban a munkanélküliek számára nyújtott tanácsadás,
3. munkanélküli klubok,
4. a büntetés-végrehajtási intézményekben végzett oktató-képző és nevelő munka,
5. a szabadságvesztés-büntetésüket letöltött személyek segítése, utógondozás, reszocializáció (a büntetés letöltése után, a kábítószer-függőség megszüntetése, illetve csökkentése, hajléktalanok, egyéb szociálpatológiai jelenségek),
6. a humanitárius és karitatív szervezetekben végzett munka,
7. termelőüzemekben, vállalkozásoknál, munkáltató szervezeteknél ellátott szociálandragógusi feladatok.

A felsorolt területek a szociálandragógus szakmai kompetenciájának mint kutatási területnek csak egy részét képezik, a szociálandragógus tevékenysége ugyanis ezeken, a társadalmi szükségletek meghatározta kereteken túlmutat.

1996–1998 között az Andragógia Tanszék az oktatási minisztérium VEGA-programjának keretében egy olyan kutatási projekten dolgozott, amelynek célja a felnőttképzésbe bekapcsolódó szociálandragógusok szakmai kompetenciájának vizsgálata volt (a program címe: *Profesijná kompetencia pracovníkov vo výchove a vzdelávaní dospelých, száma VEGA MŠ SR 3256/96*)²³.

A terepkutatás során reprezentatív mintán vizsgáltuk a szociálandragógusok szakmai kompetenciáját, a vizsgálat során célunk ezek azonosítása, a társadalmi szükségleteknek, valamint a szociális munkát végző szlovákiai intézményrendszer igényeinek a felmérése volt. A kutatás főbb megállapításait az alábbiakban foglaljuk össze.

A szociálandragógus elsődleges feladata, s így szakmai kompetenciájába tartozik a járási és kerületi államigazgatási hivatalok szociális és gyámügyi osztályain végzett munka. E tekintetben munkája az alábbi területekre irányul:

- a) A segítségre szoruló személyekről való gondoskodás, segítségnyújtás. Ide elsősorban az egyedül élő, magányos emberek és a gyermektelen házaspárok tartoz-

²³ *Profesionalita vo výchove a vzdelávaní dospelých*. Zborník z vedeckej konferencie konanej 11. marca 1999 na FF UK v Bratislave. [*Professzionálizmus a felnőttképzésben*. Az 1999. március 11-én a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Katán tartott tudományos konferencia előadásai.](red. Prof. PhDr. Ján Perhács, CSc.) Bratislava: Katedra andragogiky FF UK 1999.

nak. E célcsoportok nemcsak anyagi támogatásban, hanem terapeutikus gondoskodásban is részesülnek, utóbbi a felnőtt vagy szociálisan hátrányos helyzetű személy esetében nevelő és szocializációs ráhatást, az irányított önneveléshez segítségnyújtást jelent (nevelő célzatú tanácsadás),

b) Az időskorú és egészségkárosodott személyekről való gondoskodás. Ebben az esetben a szociálandragógus szociális szolgáltatást végez, amelynek során egy adott szociálpatológiai esetet képviselő ügyféllel terapeutikus célú beszélgetést folytat (a geragógia területe).

c) Gondozói szolgáltatás nyújtása (hivatásosként vagy önkéntesként), amely a külső segítségre szoruló embereknek lehetővé teszi, hogy a lehető leghosszabb ideig élhessenek lakásukban, illetve megszokott környezetükben. A szociálandragógus kompetenciája abban rejlik, hogy a segítségre szoruló ellátottnak segít megőrizni lelki stabilitását (irányított önnevelés).

A szociálandragógusok által ellátott speciális terület a járási hivatalok gyermekvédelmi, gyámügyi és pártfogói osztályán a rászoruló (szenvedélybeteg, szabadult stb.) felnőttkorúakkal való foglalkozás, utógondozásuk. A pártfogói gondoskodás feladatai: a) a kábítószer-, alkohol- és játékfüggő személyekkel való foglalkozás, b) a hajléktalanokról való gondoskodás, elhelyezésük, lakhatásuk biztosítása (a civil szervezetekkel való együttműködés), c) a börtönbüntetésüket letöltött szabadultak reszocializációja.

A reszocializációs munka – amelyben pótolhatatlan szerepe van a szociálandragógusnak – arra irányul, hogy minimalizálja és megszüntesse a hosszan tartó szociális helyzet következményeit, meggátolja a visszaesést, elősegítse a pártfogolt személyiségi, szakmai beilleszkedését, a megváltozott életkörülményekhez való alkalmazkodását, ideértve külsejét is. A fő cél az egyén integrálása természetes szociális környezetébe vagy az azt pótló környezetbe (ezzel kapcsolatban az ügyfél önértéket helyreállító, a példaadást kiemelő, illetve az ügyfél nevelését szolgáló egyéb módszereket alkalmazó terapeutikus célú andragógiai munka jelentőségét emelhetjük ki).

2. Szociálandragógusaink említett szakmai kompetenciái tevékenységük fontos részét képezik, s szoros összefüggésben állnak a felnőttnevelés elméletének és módszertanának fejlődésével.

A szociálandragógusok szakmai orientációjának és kompetenciájának további fontos részét képezi a szlovákiai munkanélküliség kezelésének a kérdése. Ebben az esetben a szakmai kompetencia a munkaügyi hivatalokban végzett tanácsadói tevékenységre, valamint a munkanélkülklubokban folytatott munkára vonatkozik.

A szociálandragógusoktól elvárt szakmai kompetenciák alapján véve három területre oszthatók: a munkaügyi hivatalokban speciális szakmai feladatok, beosztott munkakörök sikeres ellátásához szükséges kompetenciák; menedzseri, irányító munkakörök ellátásához szükséges kompetenciák; munkanélkülklubokban végzett tevékenységek ellátásához szükséges kompetenciák.

A beosztott munkakörben végzett, szakképzettséget igénylő feladatok sikeres ellátásához kapcsolódó kompetenciák közül – tekintetbe véve a szociálandragógusnak e területen való érvényesülését – különösen időszerű az az elvárás, hogy a szociális munkás megfelelően felkészült legyen az alábbi területeken: személyes (egyéni) beszélgetés, írásbeli kommunikáció, személyes prezentáció, pedagógiai tapintat, az ügyfél iránti empátia (emocionális szféra, a belső személyiségjegyek fejlesztése), a tanítás képessége (egyéni és csoportos tanítás, ebben az esetben szociális tanításról van szó), a tanulás képessége (az a képesség, hogy valaki képes befo-

gadni s az arra alkalmas időpontban megfelelő módon alkalmazni egy információt), stressztűrés és emocionális stabilitás (a homeosztázis területének nevelési szempontjai), rugalmasság (a felnőtt személy irányított önnevelésének a tervezése), az akadályok legyőzése (a kitartásra, fegyelemre nevelés, a felnőtt egyén erkölcsi felfogásának fejlesztése), a tanácsadói munkával kapcsolatos ismeretek, a saját tevékenység tervezése (az önnevelés célszempontja – a saját tevékenység célirányossága), empátia, csoportmunka (nevelés és a személyközi kapcsolatok fejlesztése).

A szociálandragógus által ellátott speciális feladatkörök közé tartozik az átképzési előadói munkakör, e tekintetben a szakmai kompetenciája nagyrészt a szakmai andragógia területébe tartoznak.

3. A munkaügyi hivatalokban dolgozó szociálandragógus szakmai kompetenciája jellegzetesen a munkanélkülieknek nyújtott tanácsadó tevékenységben nyilvánul meg.

A munkanélküliek számára szervezett tanfolyamok előkészítése és megvalósítása során a szociálandragógus a szociális tevékenység három, alább részletezett dimenziójából indul ki.

a) az egyén felkészítése saját személyiségének fejlesztésére, beleértve az egyéni problémák mélyebb megértését és kezelését (például a munkahely elvesztésének oka, személyes, családi, társadalmi, politikai okok és indokok),

b) az ügyfél felkészítése a szakmai létezésre (a folyamatos tanulás, képzés tudatosítása), a tudományos-technikai fejlődés eredményeinek, valamint a munkaerőpiac alakulásának figyelemmel kísérése mint szükségszerűség,

c) az ügyfél felkészítése a társadalmilag illő, elvárt magatartásra (a mennyire képes a felnőtt korú személy alkalmazkodni a környezet, illetve az új munkahely elvárásaihoz és a körülményekhez).

A munkanélkülklubokban dolgozó szociálandragógusok szakmai kompetenciái közé soroljuk, hogy a munkanélküliekkel elsajátíttassák a kulcskézségeket, ennek feltétele, hogy az egyes részképességeket adekvát képzési formákkal, módszerekkel és eszközökkel fejlesszék. Az alábbi részképességekről van szó: a reprodukálás képessége (a reproduktív gondolkodás módszere), a munka újraszervezésének, átszervezésének a képessége, a transzfer (átvitel) képessége (az elsajátított ismeretek és képességek új szituációba is átvihetők, s ott az egyén új munka- vagy társadalmi feladatokat legyen képes végrehajtani), a személyes problémák kezelésének a képessége (például a munkanélküli felkészítése az új munkahelyre való belépésre, az új munkáltatóval történő első találkozásra, segítség a munkanélkülinek abban, hogy a stresszhelyzetek kezelni tudja).

4. Az igazságszolgáltatás területén működő szociálandragógus szakmai kompetenciái. E területen a cél az elítéltek reszocializálása. A szociálandragógus oldaláról nézve reszocializációs nevelési eljárásokat alkalmazó átnevelő ráhatásról beszélünk. Az egyetemi, főiskolai hallgatóknak az igazságszolgáltatási (börtön-szociális munka, pártfogó utángondozó) munkára történő felkészítésben ezek az ellátandó feladatkörök a meghatározók:

a) szakmai feladatok, b) kulturális feladatok, c) személyre szabott gondoskodás és feladatok, d) reszocializációs feladatok.

A börtönnevelésben a speciális körülmények között végzett felnőttnevelés elméleti és gyakorlati kérdései kerülnek kidolgozásra (reszocializációs célú személyiségtervezés és személyiségfejlesztés).

5. A szociálandragógus tevékenysége humanitárius és karitatív szervezetekben.

A szociálandragógia rendszerén belül a felnőttekre irányuló szociális munka fontos részét képezi a humanitárius és karitatív szervezetekben végzett munka, amelyet non-profit területnek nevezünk. E szervezetek küldetése az emberi szenvedésnek, a szerencsétlenségek következményeinek az enyhítése, az egészségkárosodott és hátrányos helyzetű emberek egyenjogúsításának az elérése, a családi, munkahelyi, állampolgári és társadalmi életbe való beilleszkedésük elősegítése (a felnőttnevelés tartalmi megvalósulásának célszempontjai).

6. A vállalati szektorban és a munkáltató szervezeteknél a szociális gondoskodás területén működő szociálandragógusok szakmai kompetenciája.

A vállalati szférában és a munkáltató szervezeteknél a személyzeti osztályon dolgozó andragógus hármass funkciókat lát el: tevékenysége szakmai, kultúr- és szociálandragógiai jellegű is egyben, miközben munkájának súlypontját az adott vállalkozásnál végzett humánerőforrás-fejlesztés képezi. A vállalati szociálpolitika területéhez általában az alábbiak tartoznak:

- az alkalmazottak egészségéről való gondoskodás (megelőzés és gyógykezelés),
- betegség és baleset miatti átmeneti munkaképtelenség esetén az alkalmazottakról való gondoskodás biztosítása,
- a terhes nőkről való gondoskodás, beleértve a megfelelő munkakörbe történő áthelyezésüket,
- a munkahelyi baleset következtében rokkant vagy csökkent munkaképességű alkalmazottakról való gondoskodás,
- a nyugdíjba vonul és időskorú alkalmazottakról való gondoskodás,
- segítségnyújtás a munkahely elvesztésekor,
- az alkalmazottak képzése, továbbképzése, átképzése, üdültetése, szabadidős, kulturális és sporttevékenység,
- a munkahelyi kapcsolatok javítása, a vállalati andragógus kompetenciájába tartozó egyéb tevékenység végzése.

Az említett területek csak egy részét képezik a szociálandragógus szakemberek szakmai kompetenciájának, amelynek vizsgálatára és megvalósítására közvetlenül a terepen, a munkáltató szervezeteknél kerül sor. Az említett kompetenciák megalapozottabbak, ha továbbképzés révén elsajátíthatók. Szándékosan mellőztük a szociálandragógusok szakmai kompetenciáinak áttekintésekor a geragógia területét, ugyanis ezen a téren az utóbbi időben jelentős előrelépés történt. Feltételezésünk szerint azonban a terepkutatás során a szociálandragógusi tevékenység végzéséhez szükséges további kompetenciákat is feltárunk, amelyek a későbbiekben beépülnek a felsőoktatási tanulmányi programokba is.

6. A szociálandragógia mint tantárgy és mint az andragógia tanulmányi szakon belüli specializáció

A pozsonyi Comenius Egyetem BTK Andragógia Tanszéke 1990–1991-ben új tanulmányi programot, az andragógia mesterszak tantervét dolgozta ki. A tanszék olyan tanulmányi koncepciót választott, amelyet az új szak, (a korábbi felnőttképzés szak átalakulása nyomán létrejött) andragógia kialakulása határozott meg. Az új szak kialakítása az adott tudomány- és tanulmányi szak tekintetében a világban megfigyelhető trendekre, valamint a közös államban, Csehszlovákiában megfogalmazott társadalmi igényre való tekintettel történt. Az andragógiai tudomány három területének, a szakmai, a kultúr- és a szociálandragógiának a rendszeréből indultunk ki.

A mesterszakon folyó képzés során az első két évfolyamban a hallgatók elméleti alapképzése folyik (általános pedagógia, bevezetés az andragógiába, pszichológiai, szociológiai és rokon diszciplínák). A harmadik évfolyamban a hallgatóknak lehetőségük van az andragógián belüli specializációásra, ezért az említett három szakterületen kínáltunk számukra kurzusokat azzal a feltétellel, hogy a negyedik évfolyamban a választott szakterületen belüli tárgyakat vesznek fel, s szakdolgozatuk témáját is az adott szakterületről választják. A szakmai gyakorlatnak is ugyanerre a szakterületre kell irányulnia.

A harmadik évfolyamban jelennek meg a szociálandragógia, a szociálpolitika a felnőttképzésben, az oktatásgazdaságtan, a munkaszociológia, a személyiségpszichológia, a munkapszichológia tárgyak (ezek a szaktárgyak szociálandragógiai irányultságúak is). A hallgatók évfolyamdolgozatokat is írnak, ezek szintén lehetnek szociálandragógiai témájúak.

A szociálandragógián belüli sajátos tárgyak a negyedik évfolyamban szerepelnek, ezek a geragógia, az átképzési tanácsadás, a szakmai gyakorlat, a büntetés-végrehajtási és az utógondozási tevékenység elmélete, személyi és családi tanácsadás.

A mesterszakon az ötödik évfolyamban az alábbi tárgyakat oktatjuk: a szociális munka módszerei, szakdolgozati szeminárium szociálandragógiából, államvizsgaelőkészítő rendszeres és speciális andragógiából. A hallgató a választott szakirány szerinti tárgyat veszi fel (a mi esetünkben az alábbi tárgyak választásáról van szó: szociálandragógia, a szociális munka módszerei, a felnőttképzés pszichológiai és szociológiai aspektusai). A hallgatók felkészítésében fontos szerepe van a szakmai gyakorlatnak. A meghirdetett szeminárium, évfolyam- és szakdolgozatok témája a szociálandragógia elméleti és gyakorlati kérdései.²⁴

A szociálandragógiai doktori képzésben szintén lehetséges e területről disszertációs témát választani. Megállapíthatjuk, hogy a szociálandragógiából doktorálók által megvédett disszertációk színvonalasak, tudományos folyóiratokban, tanulmánygyűjteményekben, sőt monográfia formájában is publikálásra kerülnek.

Összegzés

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a VEGA-program keretében megvalósított 1/2644/05-ös számú tudományos kutatási projektet 2007-ben sikeresen lezártuk. A kutatási eredményeket a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen tartott országos tudományos konferencián is értékeltük (az előadások anyaga megjelent: Purubszká, G.–Perhács, J. 2007. *Základy andragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky* [Az andragógiái pedeutológia és a szociális andragógia alapjai]).

A *Teoretické základy rozvíjania anadragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky v podmienkach spoločenskej praxe výchovy a vzdelávania dospelých* [Az andragógiái pedeutológia és a szociálandragógia fejlesztésének elméleti alapjai a felnőttképzési gyakorlat feltételei között] című hároméves kutatási program során jelentős tudományos monográfiák és egyéb kutatási anyagok jelentek meg. Közülük legalább azokat kell kiemelten említenünk, amelyek a szlovákiai andragógiái pedeutológiai és szociálandragógiái kutatásokhoz további ösztönzést adnak. Ezért le kell szögeznünk, hogy a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Pedagógiai Karán a 2008–2010 közötti időszakban tovább folytatjuk az andragógiái pedeutológia és

²⁴ *Informatórium – školský rok 1999/2000* [Tájékoztató az 1999/2000. tanévről]. Bratislava 1999. 70–72.

szociálandragógia területén megkezdett tudományos kutatásokat (az oktatási minisztérium és az SZTA közös VEGA-programjában valósul meg az 1/0244/08 számú kutatás, címe: *Inovácia profesijných kompetencií učiteľov a sociálnych andragógov [A pedagógusok és szociálandragógusok szakmai kompetenciájának megújítása]*, téma-vezető: Ján Perhács).

A két korábban említett országos tudományos kutatás eredményeiből azokat a monográfiákat említjük, amelyeket a szlovákiai szakmai közönség kedvezően fogadott.²⁵

Irodalom

Čornaničová, R. (1998): Edukácia seniorov. Univerzita Komenského, Bratislava.

Határ, Ct. 2008. Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach. Nitra EFFETA, 126 p.; ISBN 978-80-89245-08-6.

Hotár, V. – Paška, P. – Perhács, J. (et. al. (2000): *Výchova a vzdelávanie dospelých – Andragogika. Terminologický a výkladový slovník*. SNP, Bratislava, 413.

Mészárosóvá, B. (2004): *Sociálne prostredie ako významná súčasť životného prostredia*. In: Kollárik, T. (et. al.): *Sociálna psychológia*. UK, Bratislava, 140.

Miklošiková, M. 2009. *Kreativita a učiteľství odborných predmetu*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 184s. ISSN 978-80-248-1952-5.

Páleník, L. (2004): *Sociálna motivácia*. In. Kollárik, T. (et. al.): *Sociálna psychológia*. UK, Bratislava, 383.

Perhács, J. – Paška, P. (1995): *Dospelý človek v procese výchovy*. Stimul, Bratislava, 44-45.

Perhács, J. (1999): *Sociálna andragogika a jej vzťah k sociálnej práci*. In: *Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*. II. diel. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. FF PU, Prešov, 162-166.

Perhács, J. (2000): *Sociálna andragogika – vedná oblasť andragogiky*. In: *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. FF UK, Bratislava, 150-154.

Prusáková, V. (2000): *Systémový prístup k ďalšiemu vzdelávaniu*. Inštitút pre verejnú správu, Bratislava, 12.

Tokárová, A. (et. al) (2003): *Sociálna práca. Kapitoly z dejín teórie a metodiky sociálnej práce*. FF PU, Prešov, 68.

²⁵ Hupková, M.–Petlák, E. 2007. *Sebareflexia a kompetencie v práci učiteľa [Önreflexió és kompetencia a pedagógusi munkában]*. Bratislava: Iris, 135 p. ISBN 80-89018-77-7.; Határ, C. 2005. *Inštitucionálna edukatívna starostlivosť o seniorov v Slovenskej republike. [Időskorúak intézményes képzése a Szlovák Köztársaságban]*. Nitra: PF UKF, 105 p. ISBN 80-8050-821-6.; Hupková, M. 2006. *Profesijná sebareflexia učiteľov. [Pedagógusi szakmai önreflexió]*. Prešov: PF UKF, 203 p. ISBN 80-8094-028-2. Határ, C. 2006. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca v kontexte teoretických, profesijných a vzťahových reflexií. [A szociálpedagógia, a szociálandragógia és a szociális munka az elméleti, szakmai és kapcsolati reflexiók tükrében]* Nitra: PF UKF, 150 p. ISBN 80-8094-015-0. Határ, C. 2007. *Agreszia žiakov očami sociálneho pedagóga. [A tanulói agresszió a szociálpedagógus szemével]* Nitra: PF UKF, 100 p. ISBN 978-80-8094-103-1. Határ, C.– Szijjártóová, K. –Hupková, M. 2007. *Základy sociálnej pedagogiky pre pomáhajúce profesie [A szociálpedagógia alapjai a segítő foglalkozások számára]*. Nitra: PF UKF, 282 p. ISBN 978-80-8094-174-1. Határ, C. 2008. *Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach. [Időskorúak oktatása a nyugdíjasotthonban]* Nitra: EFFETA, 126 p. ISBN 978-80-89245-08-6.; Fenyvesiová, L. 2006. *Vyučovacie metódy a interakčný štýl učiteľa [A pedagógus interakciós stílusa és oktatási módszerei]* Nitra: EFFETA, 151 p. ISBN 80-8050-899-2.; Fenyvesiová, L. 2007. *Teoretické východiská problematiky kvality vzdelávania, učiteľov [Elméleti kiindulópontok a pedagógusok oktató munkája problémáinak minőségi munkájáról]*. In Perhács, J. – Porubská, G. (et. al.). *Základy andragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky*. Nitra: EFFETA, 180-187, ISBN 9780-80-8094-086-7.; Miklošiková, M. 2009. *Kreativita a učiteľství odborných predmetu [A szaktantárgyak tanárainak kreativitása]*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 184s., ISSN 978-80-248-1952-5.